

СРДЖИВ БАЕМ

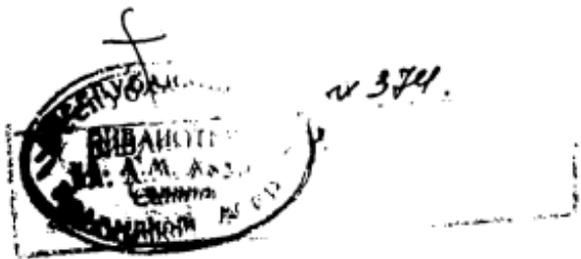
Худно

САНДИ ГОСЧЕВА
1951-1954

81

УФК 821,521,37
ББК 84/2=643,

ЭРДНИН БАДМ

ХУДНР

Нежгэд эклцгэ хурвн наадн

3—12-49

ХАЛЬМГ ГОСИЗДАТ
ЭЛСТ—1964

ЭРК САВАСН БИШЦКЭН ЭВДДМН.

НААДНД ОРЛЦХ УЛС:

Б а й ч х а. Белвси көгши эмги.
Б о л д. Байчин көвүи.
Ц а һ а н. Болдин герги.
Б а й н. Болдин эгч күүки.
Ж и р һ л. Хажудк гергий.
Д о л а н. Хотна нег залу.

БАЙЧХИН ГЕР.

Б а й ч х. (*Хораһан ахулси бээнэ. Зург халәһэд тоор-
минь арчна*). Үзгдш уга зовлц үзүлэд... Эцгән бэесн
болхла, нигж бээш уга көвүн билэ. Өмннь ним биш
билэ.

Һаза дуулси улси, айс һарна).

Нээрлж бээцхэнэ. Саак мана Болд тенд бээдг бол-
хми. Мана бер Цаһан ирх болла... Ода ирж бээхш... яһ-
си болхв?.. (*Гентки үүд цокна*). Кембвч? Яһж йовхмч эн
салькнд? Э... Чи Цаһамч?

(Цаһан орж ирнэ).

Ц а һ а н. Сальки чаңирж бээнэ. Күн йовдг арһ уга.

Б а й ч х. Кен ним салькнд йовдв? Күн биш нохан би-
йнь һарш уга.

Ц а һ а н. Болд бээдг болвзго гинәд ирж йовлав... Өд-
рин дууси күләһэд... эс ирхләнһ нааран һарув...

Байчх. Терчи эн Долана хүрмд орж бээдг болх.
Не, ачм яһж бээнэ? Яһад эс авч ирвч?

Ц а һ а н. Баав. эн сальки дотр яһж авч ирхв? На-
маг һархла уульн гиж болв...

Б а й ч х. Кесгэс нааран үзэд угав... авч ирэд үзүлдг бишв...

Ц а һ а н. Нег сэн цагла ирнэв...

Б а й ч х. Я хээмнь, авч ирич.

Ц а һ а н. Авч ирэд үзүлхв.. таниг дацгин сурна... Нам би мартчкжв, танд Байнас бичг ирлэ. *(Бичг хээнэ, олж авад Байчхд өгнэ)*.

Б а й ч х. Ю бичж, умшич... Эн күүк санн гиж болжанав... күлэхнь-күлэхнь—ирж өгхш... кезэ ирхэр бичж? Хээмнь хэлэсн нег күүкм...

Ц а һ а н. *(Умина)*. Эңкр баав минь... сурһулян төгскчкв, талдан районд йовулхар бээнэ... нер зүүлһжэнэ. Одсн назрасн танд бичг бичнэв... Санаһан бичэ зовтн. Манахст цугтаднь мөнд келтн. Тана Байн.

Б а й ч х. *(ууляд)*. Не, ода ирш уга... Болдин тускар бичлэв...

Ц а һ а н. Цаг гидг юмн йир шулун өңгрнэ... Минь ода хоюрн бичкн күүкд билэвдн... Байн агроном болж одв... Байнла хамдан йова бээж Болдла таньлдлав... Байн йир сэхн дуд дуулдг билэ.

Б а й ч х. Эцгэн дурасн болхгов... Болд болхла дурдан өслэ ...дуунас хоосн билэ... Зогсча, би цэ чансв...

Ц а һ а н. Ханжанав. Баав, хотан ууһад һарлав...

Б а й ч х. Не бичэ өөлит. Ода яахар бээнэч?

Ц а һ а н. Ода юн гихв? Миниһэр болж өгшго бээдлтэ. Келэд олз уга.

Б а й ч х. Хоюрн яһад болв чигн зовлигаснь һарһж авхмн болвзго? Болдиг шидрэ бригадирэснь һарһчкла. Шин ирсн директор шүрүтэ күн болх бээдлтэ...

Ц а һ а н. Сонслав... Өмнк директорла эдл биш.

Б а й ч х. Өмнкнь эрк уухдан дурта күн бээж.

Ц а һ а н. Хавртан үкрмүдт хаша тосхкт гиж келжэнэ... Йир шулуһар кехлэ болх билэ.

Б а й ч х. Совхозин эмтс көдлмшэн сээнэр кедг болж гицхэнэ. Долан эврәннь нээртэн шин директориг дуудсн, тернь ирсмн уга... алт өгв чигн эрк уушго күн... Ода Доланд невчк ухан орх... Мана Болд эврәннь ухаһарн бээнэ болһнач? Тер Долан хажудан дахулад йовна.

Ц а һ а н. Болд бийнь гемтэ... Доланла оралдад...

Б а й ч х. Терүнәнчнь седкльн жөөлн... цаһан саната.

Цаһан. Меднэв...

(Төрэн өөр дуу улсн күүнэ э һарна).

Байчх. (эһэд) Эн Болд, зүрк көндөһэд, кү ээлһэд һарна.

Цаһан. Баав би бултнав... тер хорад одсв. Та бичэ нааран орултн... кевтхлэнь би һарад одсв...

Байчх. Не сэн. (Болд сокту орж ирнэ). Яһад эрт ирж йовхмч? Цүүгдсн болвзгоч?

Болд. Терүнлэ ноосан харһулшгов... һарһсн эцгэн хармш уга кинтн күн.

Байчх. Чамаг яһв? һундаву?

Болд. Теднэ хүрм нанд керго. һанцарн жирһнэв. Баав эрк бээхлэ өгит.

Байчх. Юн эрк бээх билэ. Мэ эн бичг умш... Байн илгэж.

Болд. Байн?

Байчх. Мэ эн бичг. Маңдурас авн агроном болхар бээнэ.

Болд. Сэн (бичг хэләһэд). Ирхәр бээхш... Ода кезэ үзгдхм болхв.

Байчх. Эгччн агроном болхар бээнэ... Чи яахмч? Совхозин шин директор шинэс малын хашас тосххар бээнэ гинэ...

Чи хара бәәһэд ю кехмч? Эн совхозин әмтс тан хойраг хурһарн зааһад анд кехәр бээнэ. Тер Доланла үүрлснэс нааран юн сэн юм үзжәнәч?

Болд. Эндр Долана герг хэләсн нанд таасгдсн уга... Мини Цаһан болхла, цуһараһаснь сээхн...

Байчх. Цаһаниг цокхар седсән медич? Му келсән мартквч?

Болд. Болхла баав... та медш угат... Цаһан бас медхш. һанцараднь дуртав. Намаг талдан күүк олж чадшго гиж меджәнт? Тер Долана дү күүкн муй?

Байчх. Терчнь нанд таасгдхш.

Болд. Тенүнлэ әдл күүкн уга... мини бригадт сән нертә билэ... Ода хэләхлэ... урлан будсн, шляп өмссн, күүкнә бәәдл уга.

Байчха. Күүнә дүрсн уга баһчуд олн болжана.

Болд. Олн, олн... нег-негән дуралдад... күүнә дүрсн уга. Керә һалу дуранав гнәд уснд орж үкнә — гидг хальмг үлгүр бәәдг эс билү?

Байчха. Э, тинм. чи яһад Доланиг дуранач? Эв-

рэннь ухаһарн бээж чадшговч? Аль чини ухаһарн Дола-
нас татуй?

Болд. Яһад тату болх билэ... Баав, би Цаһан тал
одад ирсв? Гемән одад сурнав... Өдрэ магазинд үзлэв...
Мендлл уга хажуһарн һарч одв... Би йовнав.

(махлаһан авна).

Байчха. Харһу сө альдаран одхмч? Соктуч? нүк-
нд унхла яахмч?

Болд. *(уурлад)* Баав, та бичэ мана хоорнд орти.
(Цаһан һарч ирнэ).

Цаһан. Кен мана хоорнд орлцж бээнэ?

Болд. *(байрлсн)* Цаһан чи, эндвч? Көвүһән яһвч?

Байчха. Көвүһән өвгнэд бээнэ. Эн салькнд яһж авч
ирх билэ.

Болд. Цаһан...

Байчха. Я яһлав, тан хойрла оралда бээж хотан
кехән мартжв *(һарч одна)*.

Цаһан. Би баавин мендинь медхэр ирлэв... Чамла
харһх санан уга билэ. Чамаг орж ирж йовхиг үзчкэд
бултад бээхэр седлэв.

Болд. Не болжл ода... *(бий талан өөрдүлхэр седнэ).*

Цаһан. Бийим бичэ көндөл..

Болд. Баавд келсн үгим соңсвч? Чамас ондан күн
нанд керго.

Цаһан. Чамла хэрү негдж залуһан гиж яһж санхв?
Саак базр эргэд эркән ууһад һархч.

Болд. Чамд андһаран өгнэв. Намаг хөөннь сокту-
һар үзш угач.

Цаһан. Кедү дэжж үгән өглэч?

Болд. Сээхн иньгм *(гер дотр көөлднэ. Теврэд үмс-
хэр седнэ).*

Цаһан. Бийим тэв.

Болд. *(стул дээр Цаһаниг сууһад).* Көвүндән одхм
болвзго? Би көвүһән санад үкжэнэв. Өдрэ магазинэ
өөрәһәр һархларн эркд оч йовна болһвчи? Усна көвэд
көвүд наач йовла, теднлэ мини Дорж йовна болһад...
хэлэхэр одлав... Уга бээж.

Цаһан. Терчнь гемтэд бийнь тас уга болад бээх-
лэнь, аав һаза һарһж тэвсн уга билэ. Болд? ода яһий?
Аав чамд зөвөр уурта бээнэ. Ода хоюрн эндэс йовхмн.

Манад одад хонад, мангдур терг сурж авад нааран нү-
үж ирий.

Б о л д . Чикэр келжэнэч.

(Байчха орж ирнэ).

Б о л д . Баав, бидн Цаһанта хоюрн йовнавдн. Өрүн-
дэн ачан үзхч. (*Хавтхасн мөңг һарһад эддэн өгнэ*). Лав-
кас цэ, шикр, балта хулдж ав.

Б а й ч х а . *мөңгинь авад*). Ачан күлэхм болжану?
Энлм эн йир сэн.

Ц а һ а н . Бидн Болдта күүндчквдн.. энтн үгэн өгв
андһар тэвб.

Б а й ч х а . Йир сэн, нигэд жирһтн. (*Цаһаниг теврэд
үмснэ*). Шаман яһад эс шатасмт? Шам шатана).

(Һаза ирсн улсин э һарна, Үүд һокна).

Б о л д . Би сексв (*һарна*). Орцхатн, орцхатн!.. Көлән
арчтн.

(Долан Жирһл хойр орж ирнэ).

Ж и р һ л . Кен гемтэв.. гемтсинь эдгэдг, эрүлинь гем-
тэдг, көгшинь баһрулдг эмч ирсн бээнэ. (*Цаһаниг үзэд*)
А, чи Цаһамч?... Менд! Чи Болд, яһад зулвч? Ода ирж
медгдженэ...

Д о л а н . Зурһан чамаг яһад болв чигн авч иртхэ гиж
Жирһл, ман хойриг илгэв...

Ж и р һ л . Сэн гармач уга юн хүрм болх билэ. Чамла
эдл татдг күн хэтэр.

Б о л д . Тийм чигн болх...

Ж и р һ л . Ичкевт күүкн күүнэ бээдл бичэ һарһад бээ-
һич. Чамаг йовсна хөөн, нэр унтрад хуурв. Би бийм дуу-
лад биилнэв... Сонсвч?

Өөрк өрэтчн күлтм өлгэтэ,

Өөрдж күн керглхш,

Һаза һарад хэрхм кевтэ,

Кергтэ күрг хээхм кевтэ.

Б а й ч х а . Чи күүкн, икэр зальгчксн бээдлтэч.

Ж и р һ л . Асхржах эркэс ода эс уухла.. кезэ уухмб?

Б а й ч х а . Эрк савасн бишцкинь эвддг! Болһа, хээмнь
болһа.

Жирһл. Мана Болд үлдәкһи әркинь бәәнә... Не Болд, гармаһан ав, йовий! бичә дала юм ухалад бәәһич.

Долан. (*арһул келнә*). Чи Жирһл, нег бичк арһулд... үзжәнч? Терчи чини хүрмд одх биш, яахан медж чадад бәәнә.

Жирһл. Гергтәһән одтха... Байчхиг өцклдүр дуудлавдн. Цаһаниг иртхә гиж суржанау...

Долан. Болхла ода, Жирһл яһжаһмч?

Болд. Цаһан йовий... теднәд нег бичк суужаһад, хәрәд ирхвдн.

Цаһан. Аав маниг күләжәх...

Жирһл. Болд йовдг арһчнь тасрһи бәәдлтә... чамаг угаһар чиги жирһж болх...

Долан. Не Жирһл, әрлһич энүгән, йовий (һараснь татна).

Жирһл. (*Болд тал һаран заһад*). Не сәәһи менд бәәтн... хәрнь харһад чиги бәәхвдн... Чамд үлдәһи әрк үрж одн гижәнә.

Болд. Зогжа, Жирһл (*гармаһан болн махлаһан авн*). Цаһан, би әрәл час болад ирхв.

(Цаһан тагчг).

Байчха. Болд, Болд... чи альдаран?.. келһи үгчи яһла?

Болд. Би тиигхләри бички күүкд биш... нег ишкһи алхдг арһ угау? (*Жирһл Долан хойрин ардас һарна*).

Байчха. Йир амрш уга күн эн Жирһл... аман аңһаһад соңсад суунавдн.

Цаһан. Ашдһи күн болш уга. Әркд авлгдж оч .Ода яһж иткхв? һарһи көвүһән яһж дасхдв?

(Цаһан хувцаи өмснә. Байчх уульһа, нульмһан арчжана).

Байчха. Байн ирхһи яһна...

Цаһан. Бичгдән тәвж бәәхш гиж бичлә. Та баав, мана тал нүүтн... Хамдан бәй, ода яахв?

Байчха. Цаһан минь, һарһи көвүһән яһж һанцарһинь үлдәхв?

Намаг угаһар алятад үрх... Чи бичә нанд уурлич?

(Һаза гарман дун соңсгдһа).

Цаһан. Кедү дакж келсн болхв, кедү дакж меклсн болхв. Би бас эмтэ күн бээнэлм...

Байчха. Би тер көвүһән харсж бээхшв... Эцгән ду-
расми уга. Эцгнь тним биш билэ. Эрк уусн бийнь, уха-
һан геедми биш.

(Гарман дун зогсна).

Цаһан. Не ода болж одв, хэрлхтэ (Байчхла мөндл-
нэ). Дулархла мана тал ирти.

Байчха. Ирхв, ирхв...

Цаһан. Хэрнь бидн күлэхэд бээхвдн...

Байчха. Ханжанав... ханжанав...

(Цаһаниг һарһикад, хэрү орж ирнэ).

Терзүр хэлэхэд яһж эн харһу сө гертән күрхмб?
Һаза цасн орсн хаалһ үзгдхш. Баһ болсн болхнь күргэд
чигн оркх билэв... (*Генткн үүд цокна*) Долан сокту Бол-
диг чирсн орж ирнэ.

Үзжэнт? Шал сокту...

Долан. Одак хойр намаг хөрә бээтл, дегэд икар
өгә бээж Болдиг соктачкв...

(Долан һарч одна).

Байчха. Не босад ордан орхичнь.. игтлән ууһад...
андрад йовхар.

Болд. Цаһан яһв?

Байчха. Йовж одла.

Болд. Намаг угаһар яһад йовсмб? баав, худл би-
чә кел. Цаһан альд бээнә.

Байчха. Йовж одла гиж чамд күн келә бээнэлм.

Болд. Худл терчи. Йовх йосн уга (*гер дотр хээнә.*
Пол дер унна).

Байчха. бос гинэв!

(Болдиг босхна).

Болд. Чи баав, Цаһаниг йовулчквч? Чи уха зааж
өгсн болхговч?

Байчха. Һарһсн экнь, һарһсн көвүндән харта гиж
санж бээнч? Һэргтәч, ода чигнь ухаһ угач, бийән хә-
лэхичн.

(Нүр үздг герүр өөрднә, бийән хэләнә).

Бийэн үзж бэнч? Кенэн дурасмч?
Болд. Тагчг бээтн!
Байчха. Тагчг бээһэ бээтлм, толһа деерм нарх
бээдлтэч.

(Болд экэн цокхар седнэ).

Мэ цок. арһ бээхлэ цок!

(Болд нүр үздг гер хамхлиа).

Чамаг өскнэв гинэд кесг жилэ насан үрэвв. Кедү
сө унтл уга чамаг хэлэсн болхв... Эврэн идх бийм чамд
өгдг билэв... Чамаг өскэд кү кехэр зүткдг билэв.

Нарһсн эк, эцг хойрчи чамаг өдр сө уга хардг билэ.
Эцгчи чамаг ним болтха гиж санж йовсн уга билэ...
Не Болд, хээмнь... һанцарн эн герт бэ... Яһнач, кегнэч
эврэнчи дурн... нанд юмн керго. Күүнэ герт хонад өрүн-
дэн Цаһан тал однав.

(Болд эс сонссн болад сууна).

Цаһан намаг орулж авх. Тер көвүн Цаһан хойрас
нанд өөрхи юмн уга. Байнан күлэхэд теднэд кевтнэв.
(хувц-хуиран цуглулжана).

Не мөнд бэ... һанцарн бээснь чамд сэн болх!.. (һар-
на) Ардаснь гентки Болд гүүһэд һарна. һаза «баава»
гисн дун сонсгдна, хэрү орж ирэд хамхрха нүр үздг ге-
рин шил цуглулж авад келнэ!

Болд. Эн хамхрси нүр үздг гериг цуглулдг арһ уга.
Ода яахв?

(Гентки стол деер бээси Байна бичг умшна. һаза үүди секгдси
болна. Байн һартан чемола бэрси орж ирнэ).

Болд. (босад, Байна өмнэс йовна) Цаһан?.. (Байн
хувцан тээлнэ), Чи Байн бээжлмч.

(Байн өөрдэд теврнэ).

Байн. Танла харһхв гиж санж бээсн уга билэв. Уй
мини бичг? Кезэнэ йовулсн бичг ода күртл бээдгчи. ба-
ав яһла? Цаһан көвүтэһэн альдв? Болд! Медж бээнч?
Би нааран көдлхэр ирв. Намаг талин һазрур йовулхар

седв, би нааран сурад харвв. Телеграмм өгх цол болсн уга. Чи, Болд, яһсмч? Чирэчи семәһэд бээж.

Болд. Байн би һанцарн үлдвв.

Байн. Һанцарн? Яһад?

Болд. Цуһараһинь көөһэд йовулчкув.

Байн. Эрл цааран цуһараһинь дуудхми, цуглулж авхми. Кесг жил үзэд угав... үзх дурм күрчәнә. Чи Болд! Медич... Намаг институтд одхин өмн нег ду һарһсн бэәнәлмч... Мартчквч?

Болд. Эндр тер дууһичн дуулвди.

Байн. Мана студентрин нег нээрт композитор ирсн чини айсиг дуулж өгләв. Терчи нот бичж өглә. Чини бичсн айсиг йир сән бээж гиж таасв... (*Чемоданасн һарһад нот өгнә*). Мә, чамд композитор белг илгәлә...

(Болд нотиг авад халәнә).

Зовлң уга жирһл уга. Эндр һазр цаһан цасар бүрк-этә...Хавр өөрдж йовна... Тәрәнә көдлмш эклх цаг болж йовна, бидн өмнк кевтән цуһар колхоздан көдлхвди.

Болд. Э, Байн чини келсн чик. Эн жил урһц ик урһх. Көдлмш икдх... Олн әмти тежәлтә болх.

Байн. Асхн нарн суух алдид цуһар көдлмшән төгсәһэд, дууһан дуулад хәрж ирхвди.

(Болд Байнд ду дуулна).

Тер хаврин сөөһәс сәәхнь уга. Шулуһар көдлмш экл-хлә болх билә. Тним эс мений, Болд?

Болд. Э, тним. Яһсн сәәхн зүрктә күүкмбч? Байн чамд йир икәр ханжанав.

Көшг буюгднә.